«Το είδος τους είναι σκατά!»

Ο Ουμπέρτο Εκο επιστρέφει στο λογοτεχνικό προσκήνιο καταγγέλλοντας τις διασυνδέσεις ανάμεσα στην κίτρινη δημοσιογραφία και την Ακροδεξιά. | Katja Lenz/dapd

08.05.2015, 16:50

Συντάκτης:
Μικέλα Χαρτουλάρη

Ολόκληρος ο μηχανισμός της ενημέρωσης που εξυπηρετεί τα μεγάλα και τα σκοτεινά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, αποδομείται από την κορυφή ως τη βάση του στο καινούργιο έργο του **Ουμπέρτο Εκο**, ο οποίος έγραψε στα 82 του το πιο απροκάλυπτα πολιτικό μυθιστόρημά του. Είναι το Φύλλο μηδέν (μτφ. Εφη Καλλιφατίδη, Ψυχογιός), που παρακολουθεί τη γέννηση μιας «ετεροκατευθυνόμενης εφημερίδας» με τίτλο «Αύριο», και μεταφέρει τον αναγνώστη σε μια εποχή κρίσης του πολιτικού συστήματος και επιστροφής στο προσκήνιο της Ακροδεξιάς, όπως συμβαίνει σήμερα σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Το «Αύριο» σχεδιάζεται στο Μιλάνο, με απόλυτη μυστικότητα. Και γίνεται το όχημα του διάσημου Ιταλού διανοούμενου και συγγραφέα για να ξεμπροστιάσει τα ΜΜΕ τα οποία, με το πρόσχημα ότι αποκαλύπτουν σήμερα την αλήθεια που θα λάμψει αύριο, προσπαθούν να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη: σκηνοθετούν ειδήσεις, διασπείρουν απατηλές πληροφορίες, προβάλλουν θεωρίες συνωμοσίας, καλλιεργούν υποψίες, οργανώνουν δίκτυα υπονόμευσης και δυσφήμισης, κ.ο.κ. και μ' αυτά παγιδεύουν ή και εκβιάζουν πρόσωπα ή ομάδες.

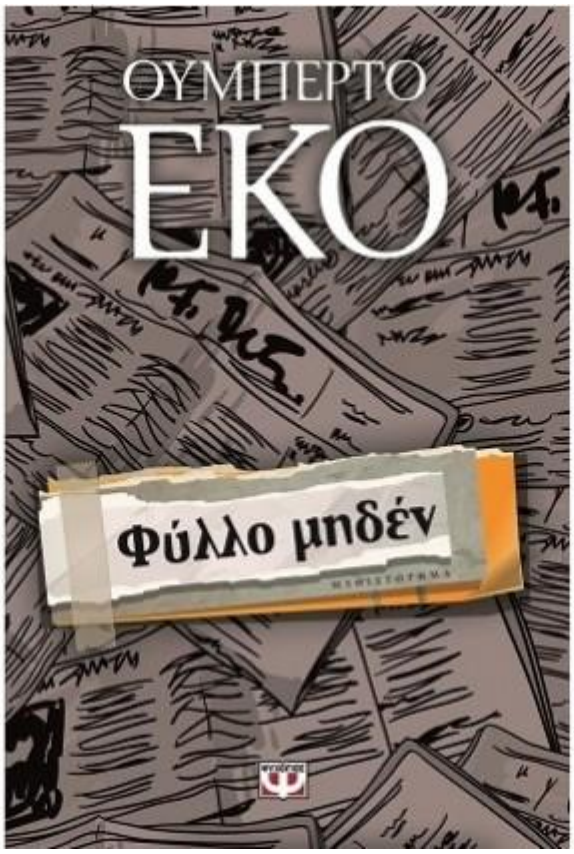

Το διακύβευα είναι ο πολιτικο-οικονομικός έλεγχος στον μεταπολεμικό κόσμο και ειδικά στο νέο τοπίο που διαμορφώθηκε μετά το 1989 και τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Ο Εκο αναφέρεται ειδικότερα στον μπερλουσκονισμό που επιβεβαίωσε τα χειρότερα ευρωπαϊκά σενάρια, και φωτίζει τις ρίζες του φαινομένου χωρίς να το κατονομάζει.

Η δράση ξεκινά το 1992 (έναν χρόνο δηλαδή, πριν από την επίσημη είσοδο του Μπερλουσκόνι στην πολιτική σκηνή), πηγαίνει πίσω στο 1945, χρονιά του θανάτου του Μουσολίνι, παρακολουθεί την κινητικότητα των νοσταλγών του φασισμού κατά τις επόμενες τέσσερις δεκαετίες, αναλύοντας το πώς αυτή δεν αναδείχθηκε (ή μάλλον συγκαλύφθηκε) στον Τύπο, και επιστρέφει στο Μιλάνο του 1992. Ο Εκο, ο οποίος μεγάλωσε στην Αλεσάντρια και ήταν 13 χρόνων όταν ο Ντούτσε έδινε την τελευταία του συνέντευξη στο εκεί τοπικό φύλλο (Popolo di Alessandria 22/4/1945), επιμένει στο γεγονός ότι οι εφημερίδες των «τίμιων και καλών αστών που επιζητούν το νόμο και την τάξη αλλά διψούν για κουτσομπολιά, αποκαλύψεις και για διάφορες μορφές αταξίας», ξέπλυναν εντέλει τους φασίστες, και τους υποστηρικτές τους από το στρατόπεδο των Συμμάχων. Και έτσι «κράτησαν ζωντανό τον πόθο του φασισμού».

Δεν είναι τυχαίο ότι το «Αύριο» ετοιμάζεται στο Μιλάνο, που όπως γνωρίζουμε έγινε το 1991 η έδρα του ακροδεξιού κόμματος της Λίγκας του Βορρά η οποία από το 1994 συνεργάστηκε με τον Μπερλουσκόνι, και μετείχε στις κυβερνήσεις του μέχρι το 2011. Ο συγγραφέας όμως, αντί να μιλήσει ευθέως γι’ αυτήν την τελευταία τρομερή εικοσαετία, επιλέγει να αναδείξει τη δημοσιογραφική στρατηγική που προηγήθηκε, και που την κατέστησε… εύπεπτη. Ένας από τους κεντρικούς πρωταγωνιστές του εξερευνά το σκοτεινό

παιχνίδι του Τύπου με όλες εκείνες τις μυστικές δυνάμεις – όπως η παραστρατιωτική Gladio και οι μεταπολεμικοί χρηματοδότες της: CIA, μασονική στοά P2, Κόζα Νόστρα, Μυστικές Υπηρεσίες, αλλά και κύκλοι του Βατικανού ή διεφθαρμένοι πολιτικοί κ.ά. - «που προσπαθούν να αποσταθεροποιήσουν την Ιταλία, έτσι ώστε να καταστήσουν αδύνατη την άνοδο της Αριστεράς και να προετοιμάσουν νέες μορφές καταπίεσης που θα έχουν το χρίσμα της νομιμότητας». Ο Έλληνας αναγνώστης θα κάνει αυτόματα το χρονικό άλμα στο φαινόμενο της μονταζιέρας και των Μπαλτάκων, Φαήλου και σία, που λες και ξεπηδούν από το Φύλλο μηδέν. Άλλωστε υπάρχουν και ονομαστικές αναφορές στην Ελλάδα [στο πλαίσιο της ψυχροπολεμικής επιχείρησης stay behind («μένουμε στα μετόπισθεν»), στην οποία μια εκδοτική σημείωση προσθέτει και την «Κόκκινη Προβιά» ως παρακλάδι της Gladio].

Οι δύο Μουσολίνι και η κατασκευή του εχθρού

Οι πρωταγωνιστές του Εκο, αυτή τη φορά δεν είναι άνθρωποι του δόγματος ή της διαλεκτικής (Το όνομα του Ρόδου, 1980), δεν είναι άνθρωποι της γνώσης ή αποκρυφιστές (Το εκκρεμές του Φουκώ, 1988), δεν είναι ήρωες του λαού (Η μυστηριώδης φλόγα της βασίλισσας Λοάνα, 2004), δεν είναι φορείς του αντισημιτικού συνδρόμου (Το κοιμητήριο της Πράγας, 2010). Είναι δημοσιογράφοι που «στο είδος τους είναι ιδιοφυείς, αλλά το είδος τους είναι σκατά!»

Ο κεντρικός αφηγητής είναι ένας loser, 50άρης, γερμανομαθής, αυτοδίδακτος, τέρας γνώσεων, που έχει εργαστεί ως μεταφραστής, διορθωτής, επιμελητής εκδόσεων ή σκιώδης συγγραφέας. Γύρω του μια ετερόκλητη ομάδα που ξέρει να βγάζει λαβράκια και δεν έχει ηθικούς φραγμούς. Και μια κοπέλα που έχει ειδικότητα στα κουτσομπολιά αλλά έχει ηθικούς φραγμούς. Όλοι τους προσλαμβάνονται στο «Αύριο» από έναν γάτο διευθυντή, που σχεδιάζει δοκιμαστικά φύλλα («φύλλα μηδέν») γεμάτα ζουμερές «αποκαλύψεις». Τις περιμένει ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας, ένας επιχειρηματίας β΄ διαλογής που θέλει να στριμώξει υψηλά ιστάμενα πρόσωπα της πολιτικής και της οικονομίας και έτσι να εκβιάσει την είσοδό του στους χρηματοπιστωτικούς κύκλους, και στους κύκλους των μεγάλων εφημερίδων. Αυτή την περιπέτεια καλείται να την εξωραΐσει ο αφηγητής για να «ξεπλύνει» τον διευθυντή «μετά», γράφοντας ως ghost writer την ψευτο-εξομολόγησή του.

Μπενίτο Μουσολίνι |

Ο αναγνώστης μυείται λοιπόν στους κανόνες της δημοσιογραφικής χειραγώγησης τους οποίους εξηγεί ο διευθυντής (π.χ. «δεν είναι οι ειδήσεις που φτιάχνουν την εφημερίδα αλλά η εφημερίδα που φτιάχνει τις ειδήσεις»). Και από την άλλη, παρακολουθεί πώς οι δημοσιογράφοι-λαγωνικά κατασκευάζουν εχθρούς χωρίς να «κλείνουν το ματάκι»: ψαρεύουν στα θολά νερά της επικαιρότητας διάφορα γεγονότα τα οποία, όταν συνδυαστούν και ερμηνευθούν καταλλήλως, μπορούν να αξιοποιηθούν ποικιλοτρόπως.

Το πείραμα του «Αύριο» θα στραβώσει στην πορεία, αλλά, μέχρι τότε, ο Εκο θα έχει αφηγηθεί διάφορες ιστορίες διαπλοκής του Τύπου με τις εκάστοτε εξουσίες. Οπως την ιστορία της έκρηξης στην πιάτσα Φοντάνα του Μιλάνο το 1969, που άφησε 17 νεκρούς και αποδόθηκε από τον Τύπο στην άκρα Αριστερά, ενώ είχε σχεδιαστεί, όπως αργότερα αποδείχθηκε, από ακροδεξιές οργανώσεις και τις ιταλικές Μυστικές Υπηρεσίες. Κυρίως όμως θα έχει αφηγηθεί την εξωφρενική ιστορία των δύο Μουσολίνι: ο σωσίας εκτελέστηκε το 1945 από τους παρτιζάνους μαζί με την Κλάρα Πετάτσι, ενώ ο αληθινός φυγαδεύτηκε στην Αργεντινή ώστε να επιστρέψει ως σύμβολο όταν τα πράγματα θα ωριμάσουν για να εδραιωθεί η Νέα ακροδεξιά Τάξη! Και θα την έχει αφηγηθεί ιδιοφυώς, συνδυάζοντας αληθινά γεγονότα (όπως το πραξικόπημα που ετοίμαζε το 1970 ο πρίγκιπας Μποργκέζε με τη συνεργασία της Κόζα Νόστρα) μαζί με επινοημένα, και παίζοντας με υπαινιγμούς και φήμες, όπως ακριβώς κάνουν οι «ετεροκατευθυνόμενες» εφημερίδες. Ωσπου στο τέλος, ο αναγνώστης του Φύλλου μηδέν θα χάσει το νήμα και θα παρασυρθεί. Οπως ακριβώς οι αναγνώστες του «Αύριο».

Όλοι οι Εκο

Θα ’λεγε κανείς ότι όλοι οι… Έκο συναντιούνται σ’ αυτό το μυθιστόρημα. Ο διαπρεπής σημειολόγος, ο οξυδερκής μελετητής της μαζικής κουλτούρας, ο διανοούμενος που παρεμβαίνει στη δημόσια σφαίρα, ο ειδικός στον Μεσαίωνα που σχολιάζει τις μεσαιωνικές μεθόδους της Ακροδεξιάς, ο αναγνώστης των περιπετειών του Σέρλοκ Χολμς που υιοθετεί τον επαγωγικό συλλογισμό. Κι ένας ακόμη: ο χιουμορίστας Έκο που εξισορροπεί τον κυνισμό του Φύλλου μηδέν. Όλοι τους τροφοδοτούν τον λογοτέχνη Έκο που μπορεί να πουλά εκατομμύρια αντίτυπα, όμως αρνείται τις συγγραφικές ευκολίες.

Σίλβιο Μπερλουσκόνι |

Αυτό το έβδομο μυθιστόρημά του δεν έχει το φιλοσοφικό βάθος ούτε την αναστοχαστική διάσταση που διακρίνει τα σπουδαιότερα έργα του. Αλλά έχει πολιτική αγωνία. Και παραπέμπει ονομαστικά σε πραγματικά γεγονότα. Γι’ αυτό και το Φύλλο μηδέν διαβάζεται απνευστί όπως ένα επίκαιρο κοινωνικοπολιτικό μυθιστόρημα με αστυνομική πλοκή. Μονάχα που εδώ δεν υπάρχει happy end. Οι ένοχοι εντοπίζονται, η αλήθεια έρχεται στο φως, όμως η κοινή γνώμη τη δέχεται κι αμέσως την ξεχνά. « …Και οι αξιοπρεπείς άνθρωποι συνεχίζουν να ψηφίζουν απατεώνες.»

Πίσω από τα λόγια του αφηγητή, διαφαίνεται η απογοήτευση του Εκο. «Η διαφθορά θεσμοποιείται» και οι κοινωνίες μας έχουν πάθει ανοσία στην αλήθεια.

«Ετσι γίνεται η πολιτική»

Ας ξεκινήσουμε από μια βασική αρχή της δημοσιογραφίας: τα γεγονότα πρέπει να παρουσιάζονται χωριστά από τις απόψεις. Και ας δούμε τώρα, πώς μπορούμε να δείχνουμε ότι την τηρούμε. Είναι απλό. Το παράδειγμα το δίνουν οι αγγλοσαξονικές εφημερίδες που εντάσσουν στο άρθρο, μεταξύ εισαγωγικών, τις απόψεις ενός μάρτυρα, ενός «εκπροσώπου της κοινής γνώμης». Βάζοντας τα εισαγωγικά, αυτοί οι ισχυρισμοί γίνονται γεγονότα. «Η πονηριά έγκειται στο να βάλεις εντός εισαγωγικών πρώτα μια κοινότοπη άποψη και έπειτα, μια δεύτερη με σοβαρότερη επιχειρηματολογία, που να μοιάζει πολύ με την άποψη του δημοσιογράφου, ή μάλλον του εντύπου. Έτσι ο αναγνώστης έχει την εντύπωση ότι ενημερώνεται για δύο γεγονότα, αλλά ωθείται να δεχτεί μόνο τη μία άποψη ως πιο πειστική».

Αυτό είναι ένα από τα «φροντιστηριακά μαθήματα» κιτρινισμού που δίνει ο διευθυντής του «Αύριο». Το διηγείται ο αφηγητής για να τον αθωώσει στην ψευτο-εξομολόγησή του, και το αναφέρει ο συγγραφέας στο μυθιστόρημά του, για να τον εκθέσει. Ετσι, με την αφήγηση-της-αφήγησης-μιας αφήγησης (που εφαρμόζει συστηματικά από το Ονομα του ρόδου), ο Εκο καταφέρνει να παρουσιάσει μεμιάς το φαινόμενο, τα επιχειρήματά του και την κατάρριψή τους. Μ’ αυτόν τον τρόπο ακονίζει εντέλει την κριτική στάση του αναγνώστη απέναντι στα ΜΜΕ, και τον βοηθά να αναγνωρίζει τις τεχνικές της χειραγώγησης τις οποίες υιοθετούν, όπως επισημαίνει ο Εκο, «και οι καλύτερες οικογένειες».

«Έτσι γίνεται η πολιτική!» σχολιάζει κυνικά ένας από τους συντάκτες του «Αύριο». Και για να μην έχουμε αυταπάτες, ο Εκο ξεκαθαρίζει ότι το κριτήριο για αυτού του τύπου οι εφημερίδες «προστατεύουν η μία την άλλη» και φροντίζουν για τη συσκότιση της αλήθειας. Δεν θα μιλήσουν λοιπόν για τη δολοφονία του δικαστή Φαλκόνε που ασχολιόταν με τη δίωξη της Κόζα Νόστρα (1992), στην εποχή της επιχείρησης «καθαρά χέρια». Διότι τότε θα έπρεπε να διαμαρτυρηθούν για την αστυνομία, τους καραμπινιέρους, τη διείσδυση της Μαφίας στο κράτος κ.ο.κ. Θα προτιμήσουν τον «συνετό δρόμο» και θα κάνουν μπαράζ συνεντεύξεων με συγγενείς για να μετατοπίσουν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης από τα γεγονότα, στα συναισθήματα.

Οι Γερμανοί, μας λέει ο Εκο, αποκαλούν αυτή τη μέθοδο «Schadenfreude». Σημαίνει «Απόλαυση της συμφοράς του άλλου», και πάντα πιάνει…